

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ТЕРЕЩЕНКО СВІТЛАНА ВЕНІАМІНІВНА

УДК. 373.5.091.33-026.15:78 (043.5)

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ
УРОКАХ МУЗИКИ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України, м. Мелітополь.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
СЕГЕДА Наталя Анатоліївна,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри теорії і методики
музичної освіти та хореографії
Навчально-наукового інституту
соціально-педагогічної та мистецької освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
ЗАВАЛКО Катерина Володимирівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, професор кафедри
інструментального та оркестрового виконавства;

кандидат педагогічних наук, доцент
ПАРФЕНТЬЄВА Ірина Петрівна,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
доцент кафедри музичного мистецтва.

Захист відбудеться “16” травня 2018 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул.Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул.Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “13” квітня 2018 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. І. Паньків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Надзвичайна динаміка сучасного життя призводить до змін світогляду та ідеології, культури й освіти. Суперечності між цивілізаційними процесами та індивідуальністю людини, між потребами сучасності і традиційною освітньою ситуацією дають поштовх до нових досліджень у гуманітарній галузі, зокрема й у педагогіці. Нові тенденції зумовлюють процеси, що відбуваються в культурі й формують запити щодо модернізації освітнього простору, безперервного оновлення змісту художньої освіти.

Проблема розвитку особистості учнів засобами мистецтва в освітній практиці має визначальний характер. Умови й чинники впровадження мистецьких принципів у теорію і практику української освіти відбито у провідних нормативних державних документах та визначають пріоритети сучасного розвитку освітньої системи в Україні: Закон України “Про освіту” (від 05.09.2017), Концепція “Нова українська школа” (2017р.) та ін. Запити, задекларовані в державних освітніх документах, спрямовують педагогічну діяльність на пошук і розширення можливостей безпосередньої взаємодії вчителя з учнями на інформаційному, полікультурному, міжособистісному рівнях, що формує підґрунтя для впровадження в сучасну освіту ефективних умов і засобів, освітніх технологій розвитку в учнів особистісних якостей та психічних функцій (мислення, уваги, уяви), розвиток його здібностей і обдарувань, формування компетентностей, виховання всебічно розвиненої, культурної, творчої, здатної до самовираження особистості. В умовах освітнього процесу сучасної школи, покликаної забезпечити високий рівень активності школярів у творчому переосмисленні мистецьких знань та практичному їх використанні, актуальність проблеми розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики значно посилюється.

Питання розвитку творчої особистості через формування креативних якостей відображено в роботах філософів (Е. Ільєнков, О. Лук та ін.) і психологів (Д. Богоявленська, В. Дружинін, Я. Пономарьов та ін.). Вчені (Н. Вишнякова, Г. Меднікова, Н. Яременко та ін.) розглядають феномен креативності в контексті вивчення творчості, порівнюючи їх спільні та відмінні риси. Педагогічний аспект проблеми формування творчої особистості учнів засобами музичного мистецтва в системі навчально-виховного процесу ґрунтується на аналізі досліджень К. Завалко, Л. Паньків, О. Лобової, Л. Масол, Г. Падалки, О. Щолокової та інших вчених. Розвивальний вплив музики на формування творчої особистості підлітків розглянуто в науковому доробку В. Бриліної, А. Виногородського, Л. Червонської, та інших дослідників.

Проаналізовані наукові дослідження створюють міцне підґрунтя в філософсько-психологічному та педагогічному аспектах. Проте подальша проекція аналізованого явища на освітній процес у школі не задовольняє наявний попит на розвиток креативної особистості учня, його здатності до самовираження засобами мистецтва, що простежується в низці суперечностей:

– між наявністю історичних передумов, наукового й соціокультурного досвіду для розвитку креативності особистості, науковою визначеністю феномена

креативності у психології та відсутністю науково обґрунтованого педагогічного змісту і структури креативності школяра-підлітка з позицій концептуального синтезу актуальних наукових підходів;

– між достатньою розробленістю діагностичних методик розвитку креативності та відсутністю психолого-педагогічної методичної системи вивчення креативності підлітків в умовах загальної інтегрованої музичної освіти в основній школі;

– між сформованим комплексом традиційних методів творчого розвитку школяра та відсутністю культуровідповідних інноваційних педагогічних засобів розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики.

Наукова, соціальна та педагогічна значущість, актуальність означеної проблеми, недостатність її теоретичного і практичного опрацювання, наявність означених протиріч зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *“Розвиток креативності підлітків на інтегрованих уроках музики”*.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького “Теоретичні й методичні засади формування культури професійної самореалізації у процесі багаторівневої освіти вчителя музичного мистецтва та хореографії”. Тема дисертації затверджена вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол №4 від 30.11.2011 року) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 2 від 24 березня 2015 року).

Мета дослідження: розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики у закладах загальної середньої освіти.

Для досягнення мети дослідження було визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати та виявити стан вивчення проблеми творчого розвитку особистості школяра-підлітка засобами мистецтва в гуманітарно-педагогічному знанні.

2. Виокремити педагогічну сутність та розробити структуру креативності підлітків у вимірах актуальних наукових підходів.

3. Визначити критерії, схарактеризувати рівні розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики.

4. Адаптувати необхідний діагностично-розвивальний комплекс психолого-педагогічних методик розвитку креативності підлітків до специфіки інтегрованих уроків музики.

5. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-методичну модель розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики.

Об’єкт дослідження – процес музичного навчання і виховання підлітків на уроках музики в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – методика розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики у 5-8 класах.

Теоретико-методологічна основа дослідження складається з теорій розвитку креативності (Дж. Гілфорд, Є. Ільїн, Е. Торренс та ін.), що дозволяють виявити параметри та показники креативності; експериментальних і теоретичних досліджень феномена креативності як багаторівневого явища (Д. Богоявленська, Т. Барішева та ін.); музично-педагогічних концепцій формування творчої особистості відображених у дослідженнях педагогів-новаторів ХХ-ХХІ ст. (Б. Асаф'єв, Д. Кабалевський, О. Рудницька, В. Шацька, Б. Яворський та ін.) та сучасних фундаторів наукової музично-педагогічної думки (Н. Гузій, Н. Гуральник, А. Козир, О. Михайліченко, Г. Падалка, Р. Савченко, О. Хижна, О. Щолокова та ін.).

Методологія дослідження базується на ідеях холістсько-емерджентного (Н. Сегеда), особистісно-діяльнісного (Б. Ананьєв, В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Подимова та ін.), практиологічного (Б. Григор'єв, Є. Єгоров, Т. Котарбинський та ін.), компетентнісного (В. Луговий, О. Пометун, А. Хуторський та ін.), інтегрованого (Ю. Мальований, Л. Масол, Л. Предтеченська, Т. Хребто та ін.) та середовищного (К. Приходченко, В. Стрельников, І. Шендрик та ін.) підходів.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної мети й розв'язання поставлених задач дослідження використано такі методи: *теоретичні* (аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної літератури за проблемою дослідження для виявлення сутності та розробки структури креативності; контент-аналіз нормативних документів закладів загальної середньої освіти для виявлення змісту методичного забезпечення інтегрованих уроків музики; узагальнення й систематизація отриманих матеріалів для впровадження методики розвитку креативності підлітків у освітній процес; педагогічне моделювання, прогнозування освітніх тенденцій у контексті дослідних завдань); *емпірико-педагогічні* (анкетування, спостереження, діагностична бесіда, тестування, аналіз творчих робіт, виконаних учнями, для виявлення показників креативності підлітків та динаміки її розвитку, метод самооцінки та метод експертних оцінок); *методи математичної статистики* (кількісний та якісний аналіз отриманих даних для перевірки та підтвердження достовірності результатів дослідно-експериментальної роботи).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- шляхом наукової рефлексії проблем розвитку особистісних якостей та загальних навчальних умінь актуалізовано педагогічну проблему розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики та розкрито їх розвивальний потенціал як евристичного художньо-освітнього середовища;
- виокремлено педагогічну сутність і розроблено структуру креативності підлітків у вимірах холістсько-емерджентного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, практиологічного підходів;
- визначено критерії, вияви та схарактеризовано рівні сформованості структурних компонентів креативності підлітків на інтегрованих уроках музики;
- розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено базовану на інтегрованому та середовищному підходах методику, представлену як організаційно-методичну модель розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики в закладах загальної середньої освіти.

Подальшого розвитку дістали ідеї особистісно-діяльного, розвивального, креативно-спрямованого музичного навчання і виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти з урахуванням актуальних наукових підходів.

Практичне значення дослідження. Основні теоретичні положення дослідження та методичні рекомендації можуть бути використані вчителями закладів загальної середньої освіти як навчальний матеріал у викладанні інтегрованих уроків музики. Результати дослідження рекомендовані для діагностування розвитку креативності учнів підліткового віку на інтегрованих уроках музики. Розроблена, теоретично обґрунтована та експериментально перевірена методика розвитку креативності підлітків може слугувати основою під час розробки програм, створення предметних методик, підручників для 5-8 класів закладів загальної середньої освіти.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Мелітопольської СШ I-III ступенів №25 ММР ЗО (довідка №17/249 від 09.06.2017), Комунального Закладу Освіти “СЗШ №97 ім.П.І.Шкідченка” Дніпровської міської ради (довідка №192 від 08.06.2017), Горішньо-Плавської СЗОШ №3 (довідка №01-27/104 від 05.04.2017), Чернівецької ЗОШ I-III ступенів №24 ім. О.Кобилянської (довідка №373 від 22.05.2017). В експерименті взяли участь 487 школярів.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження апробовано в доповідях на міжнародних науково-практичних конференціях та науково-методичних семінарах:

– *міжнародні конференції*: V Міжнародна науково-практична конференція “Гуманістичні орієнтири мистецької освіти” НПУ ім.М.П.Драгоманова, (м.Київ, квітень 2013р.); Міжнародна науково-практична конференція “Людиномірність у науці, освіті та культурі: теоретико-методологічні аспекти” МДПУ ім.Б.Хмельницького (м.Мелітополь, червень 2013р.); Міжнародна науково-практична конференція “Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи” МДПУ ім.Б.Хмельницького, (м.Мелітополь, жовтень 2013р.); Міжнародна науково-практична конференція “Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи” МДПУ ім.Б.Хмельницького, м.Мелітополь (жовтень, 2013р.); “Мистецька освіта: традиції і новації” МДПУ ім.Б.Хмельницького, (м.Мелітополь, жовтень 2014р.); I Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів “Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства” (м.Одеса, лютий 2015р.); II Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів “Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства” (м.Одеса, жовтень 2016р.); Міжнародна науково-практична конференція “Педагогіка музичного мистецтва та хореографії у контексті інтернаціоналізації професійної освіти” МДПУ ім.Б.Хмельницького, (м.Мелітополь, листопад 2016р.); III International Scientific and Practical Conference “The Top Actual Researches in Modern Science” July 31, 2017, Ajman, UAE.

– *науково-методичні семінари*: Методична майстерня вчителя нової української школи “Вивчення української музичної спадщини на уроках музичного мистецтва” МДПУ ім. Б.Хмельницького (м.Мелітополь, жовтень 2017р.); “Вчитель

мистецтва як агент змін нової української школи” МДПУ ім. Б.Хмельницького (м.Мелітополь, листопад 2017р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та отримані результати дослідження висвітлено у 19 публікаціях, з них – 6 статей опубліковано у провідних фахових виданнях України, одна з яких у періодичному науковому виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази; 4 в іноземних виданнях, одна з них у співавторстві; 5 апробаційного характеру.

Особистий внесок здобувача полягає у виокремленні педагогічних умов, упорядкуванні та розробці комплексу спеціальних методів і прийомів розвитку креативності підлітків з використанням потенціалу мистецтв (музичного, образотворчого, літературного, театрального).

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (280 найменувань); 30 додатків на 34 сторінках; 8 рисунків (із них 6 гістограм); 9 таблиць. Повний обсяг дисертації – 250 сторінок (основний – 172 с.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, зв'язок роботи з науковими планами, мету і завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, наукову новизну одержаних результатів, теоретичне та практичне значення роботи, подано інформацію щодо апробації та впровадження її результатів у закладах загальної середньої освіти, публікації.

У **першому розділі** – *“Теоретичні основи дослідження проблеми розвитку креативності підлітків”* – зроблено науково-теоретичний аналіз гуманітарно-педагогічного знання з проблеми творчого розвитку особистості підлітка засобами мистецтва, розглянуто стан досліджуваної проблематики у філософській, психолого-педагогічній, мистецтвознавчій літературі, проаналізовано феномен креативності з позицій сучасних актуальних методологічних підходів, визначено й обґрунтовано зміст поняття “креативність підлітка” та “креативна компетентність”, виокремлено педагогічну сутність і розроблено структуру креативності підлітків.

Уведення в науковий обіг поняття “креативна особистість” зумовило спрямування освітнього процесу на формування нового типу мислення та нового ставлення до творчої реалізації особистості. Дослідивши динаміку наукового пошуку щодо феномена креативності, його значення і змісту у структурі особистості, з'ясовано, що у світовому науковому просторі (Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В. Давидов, Е. Торренс, Я. Пономарьов, Л. Яременко та ін.) ця проблема посідає вагоме місце. Аналіз наукових тлумачень досліджуваного поняття та встановлення специфіки креативності підлітків у вимірах системи методологічних підходів уможливили виявлення педагогічної сутності креативності, зокрема:

– *холістсько-емерджентний підхід* (Н. Сегеда) забезпечує створення умов із вивчення результатів функціонування творчо-еволюційної цілісності феномена креативності та його педагогічну конотацію – креативну компетентність, формування якої зумовлює розробку відповідної організаційно-методичної моделі

та її реалізацію на інтегрованих уроках музики у закладах загальної середньої освіти;

– *особистісно-діяльнісний підхід* (Б. Ананьєв, О. Анісімов, М. Білецька, Л. Василенко, В. Давидов, Г. Панченко, Л. Подимова, О. Пехота, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.) визнає індивідуальність і самоцінність особистості, забезпечує розвиток її креативності через організацію навчально-творчої діяльності;

– *праксіологічний підхід* (Б. Григор'єв, Н. Дем'яненко, Т. Котарбинський, К. Маралова, Н. Сегеда та ін.) дозволяє схарактеризувати понятійне поле феномена креативності як передумови особистісно-ціннісної творчої діяльності, що має вирішальне значення для розвитку підлітків та характеризується ціннісним ставленням учнів до власної творчості та таким же ставленням до неї оточуючих, оскільки успішна й особистісно-цінна діяльність відіграє важливу роль у процесі розвитку креативної особистості;

– *компетентнісний підхід* (І. Зимня, В. Луговий, Н. Побірченко, А. Хуторський та ін.) передбачає набуття у процесі навчання інтегрованої здатності учнів, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення. Вказані особистісно-діяльнісні ознаки можуть цілісно реалізовуватися на практиці та виявляються в трансформованні мистецьких знань, практичного досвіду та ціннісних орієнтацій школярів-підлітків у художньо-естетичні компетентності, які є органічними складниками життєвих компетентностей; у відображенні інтегрованих результатів навчання в галузі мистецтва (інтереси, ставлення, знання, вміння), сформованих особистісних якостях;

– *інтегрований підхід* (Г. Ващенко, Л. Масол, М. Румер, Б. Яворський та ін.) обґрунтовує важливе педагогічне значення інтеграції в навчанні різних видів мистецтв, поєднанні змістових ліній споріднених галузей знань, формуванні цілісних уявлень для досягнення мети креативного розвитку особистості;

– *середовищний підхід* (К. Альбуханова-Славська, К. Приходченко, В. Стрельников, З. Удич, С. Шацький, І. Шендрик, О. Ярошинська та ін.) уможливує створення на інтегрованих уроках музики такого оточення, перебуваючи в якому учень матиме можливість долучитися до взірців мистецтва, проаналізувати культурні факти, знайти шляхи розв'язання творчих завдань, самовиразитися у творчості, виявити й розвинути власну креативність.

Основні логіми означених підходів склали методологічне підґрунтя дослідження для визначення поняття *креативності підлітків як особистісної здатності, що інтегрує асоціативно-образне мислення, творчу уяву, художню спостережливість, які в комплексі “індексують” творчу поведінку учнів та забезпечують продуктивність, новизну, неповторність і оригінальність їх самовираження засобами мистецтва*. Холістсько-емерджентна взаємодія складників креативності демонструє появу креативної компетентності як педагогічної конотації феномену креативності. *Креативну компетентність* визначаємо як *здібність до індивідуально-творчої поведінки, що виступає в якості складно організованого особистісного новоутворення, в якому системно взаємодіють структурні компоненти креативності (асоціативно-образне мислення, творча уява, художня спостережливість та арт-самовираження), що у*

результаті цілеспрямованого педагогічного впливу на їх формування набуває особистісної якості та визначає успішність підлітків у навчанні та подальшому житті.

У другому розділі – “Організаційно-методична модель розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики” – конкретизовано специфіку інтегрованих уроків музики та їх розвивальний потенціал, розроблено та теоретично обґрунтовано методику розвитку креативності підлітків, представлену як організаційно-методичну модель, у якій упорядковано педагогічний супровід інтегрованих уроків музики, проаналізовано сучасні методичні орієнтири інтегрованих уроків музики та створено авторський дидактичний матеріал, спрямований на розвиток креативності підлітків.

Інтегровані уроки музики є педагогічним засобом підвищення творчої активності підлітків, адже у школярів цієї вікової категорії ускладнюється сприймання простору, часу, культурних фактів, творів мистецтва. Інтегрований підхід до викладання уроків музики сприяє цілісності процесу особистісного зростання та виховання підлітків, формуванню знань з предмету на якісно новому рівні, що сприяє розвитку креативності.

Відобразити внутрішній світ в особистісно-ціннісних продуктах творчої діяльності на інтегрованих уроках музики підліток у змозі, за умови розуміння ним художніх мов, уміння спостерігати за синтезом і взаємопроникненням різних видів мистецтва, вести мистецький діалог, виражати себе засобами мистецтва. Розвивальний потенціал інтегрованих уроків музики виявлено в евристичній художньо-освітній сутності таких уроків, що вимагає педагогічної організації відповідного середовища в процесі музичного навчання і виховання у закладах загальної середньої освіти.

Педагогічна ефективність інтеграції мистецтв на уроках музики уможливорюється створенням і впровадженням відповідної методики, для втілення якої була розроблена *організаційно-методична модель розвитку креативності підлітків*. Вона стала теоретичним підґрунтям методики і водночас зумовила вибір педагогічних засобів вирішення проблеми креативного розвитку підлітків у практиці загальної шкільної освіти.

Зміст означеної моделі базується на врахуванні закономірностей і принципів розвитку креативності підлітків. Під такими *закономірностями* розуміємо об’єктивно існуючий зв’язок між організацією інтегрованого навчання, мистецькими явищами, емоційними станами та спрямуванням творчої діяльності учнів і вчителя на уроці. Основними закономірностями, на яких базується розвиток креативності підлітків на інтегрованих уроках музики, є: ефективність організації інтегрованого навчального процесу на уроках музики залежить від використаних принципів, умов, методів, технологій; урахування вікових особливостей школярів-підлітків, їх уподобань та індивідуальних можливостей має сприятливий педагогічний вплив на розвиток креативності учнів; активне залучення підлітків до творчої діяльності на інтегрованому уроці музики є мотивувальним компонентом зацікавленості предметом; чим вищий рівень розумового розвитку школярів і запас їх знань, тим успішніше вони оволодіватимуть новими знаннями та вміннями тощо.

Педагогічні принципи розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики тлумачимо як фундаментальні положення, на яких базується інтегроване музичне навчання, спрямоване на розвиток креативності підлітків. До них відносимо загальні принципи (розвивального та виховного характеру інтегрованого музичного навчання; реалізації на уроці творчих можливостей підлітків та їх креативного потенціалу в процесі пізнання мистецтва; доступності та індивідуально-творчого підходу до учнів; свідомого засвоєння мистецьких знань; наочності; раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчально-творчої діяльності) та спеціальні (застосування в практичній творчій діяльності набутих знань, умінь і навичок, специфічних для інтегрованих уроків музики, зі свободою вираження власної думки, з пропозиціями нових підходів та ідей утілення мистецького задуму; творчої діалогічної взаємодії учнів з учителем у процесі мистецького навчання з використанням комплексу розвивальних дидактичних засобів та технологій).

Реалізація обґрунтованої за допомогою закономірностей і принципів організаційно-методичної моделі розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики передбачає застосування *педагогічного супроводу* – цілеспрямованого процесу створення оптимальних навчальних умов, розробку, упорядкування, систематизацію та реалізацію методів, технологій, форм та засобів, спрямованих на розвиток креативності підлітків.

Педагогічні умови розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики визначено як спеціально створені об'єктивні обставини організації процесу інтегрованого музичного навчання, що забезпечують цілісність формування творчої особистості підлітків та створюють сприятливі можливості для виявлення й розвитку їх креативності. До них відносимо такі: активізацію навчально-творчої діяльності; актуалізації в учнів особистісно-ціннісного ставлення до продуктів власної творчої діяльності; нестандартне викладання інтегрованих уроків музики; створення арт-простору (дизайн кабінету мистецтва, релаксаційні арт-куточки, міні-студії звукозапису, майстерні за інтересами, бібліотека мистецтв, арт-музей, галерея учнівської творчості тощо).

Методи і прийоми розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики є засобами керівництва процесом інтегрованого музичного навчання, що зумовлюють ефективність креативного розвитку учнів підліткового віку. До них належать: мотиваційно-актуалістичні (“Формули мистецького настрою”, “Інструкції креативного пошуку”); навчально-розвивальні: образно-асоціативні (“Асоціативно-образні підказки”, “Образна лінія”, “Символічні позначки” тощо), уявно-відтворювальні (“Уяви та домалюй”, “Вербальне фантазування”, “Додай деталі”, “Ланцюг перетворення” тощо) та фіксовано-запам'ятовувальні (“Впізнай картини”, “Мистецький лабіринт”, “Знайди зв'язок” тощо.); наочно-демонстраційні (“Слухаю-пишу”, “Слухаю-малюю”, “Слухаю-створюю” та ін.); творчо-результативні (“Арт-демонстрація”, “Креатив-контроль”, “Медіа-вербальний діалог”).

Педагогічні технології креативного розвитку підлітків є дієвим засобом утілення ідеї розвивального потенціалу інтегрованих уроків музики, сукупністю закономірностей, принципів, умов, методів розвитку креативності підлітків. До них відносимо: аналітико-діалогічну технологію; технологію проєктивного

моделювання: “Шлях до шедевру” (“Креативні крок-зупинки”: “Пошук арт-інформації”, “Мікс-дискусія”, “Коло креативних ідей”, “Синтез мистецьких думок та вражень”, “Арт-діалог”); педагогічні арт-технології: музикотерапію, ізотерапію, імаготерапію та медіа-технології.

Для досягнення ефективності розвитку креативності підлітків запропоновано *нестандартні форми інтегрованих уроків музики*: “В ефірі мистецького телеканалу”, “У майстерні музичних інструментів”, “У пошуках мистецьких скарбів”, “Арт-вітальня” тощо.

Дидактичні та технічні засоби розвитку креативності підлітків є дидактично-технічним складником інтегрованих уроків музики, що містить: навчальні плани та посібники, підручники, творчі зошити, розроблені відповідно до сучасних освітніх ідей та спрямовані на досягнення мети креативного розвитку особистості учнів-підлітків засобами мистецтва; навчально-мистецьку наочність як предметну (картини, музичні інструменти, мольберти, скульптурні твори, макети архітектурних споруд, твори декоративно-ужиткового мистецтва тощо), так і візуальну (тематичні схеми, таблиці предметного тезаурусу, картки-завдання для індивідуальної та групової форми творчої діяльності, мистецькі пазли тощо); мистецький путівник мережею інтернет, електронні посібники, фонохрестоматії, тематичні медійні презентації, віртуальні екскурсії, флеш-анімації шкільного пісенного репертуару.

Процесуальність організаційно-методичної моделі формувального експерименту представлена 4 етапами формування структурних компонентів креативності підлітків:

-мотиваційно-змістовий, мета якого полягала у заохоченні підлітків до занять мистецтвом, шляхом створення арт-простору на уроці, творчої довірливої атмосфери, врахування системи педагогічних закономірностей, принципів, реалізації методів розвитку креативності, проведення мистецьких бесід, демонстрації еталонних зразків розвиваючих творчих завдань тощо;

-інформаційно-пізнавальний, що був націлений на підвищення пізнавальної активності підлітків до предмету, його змісту, для чого було здійснено розробку творчих зошитів-посібників для 5-8 класів із комплексом завдань, спрямованих на розвиток креативності підлітків на інтегрованих уроках музики, передача від учителя до учнів у спільній творчій діяльності мистецьких знань, умінь, навичок, спрямованих на розвиток креативності;

-креативно-праксіологічний був спрямований на арт-самовираження підлітків засобами мистецтва та заохочення їх до створення особистісно-ціннісного продукту творчої діяльності;

-діагностично-результативний передбачав застосування розвивальних творчо-оцінювальних тренінгів, тестів, підсумкових творчих опитувальників, креатив-контролів, медіа-вербальних діалогів, арт-доповідей для виявлення загального рівня розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики.

Розробка та обґрунтування організаційно-методичної моделі розвитку креативності підлітків є теоретичним підґрунтям для впровадження відповідної методики з урахуванням розвивального потенціалу евристичного художньо-освітнього середовища інтегрованих уроків музики.

Візуалізація змісту означеної моделі представлена на рис.1.

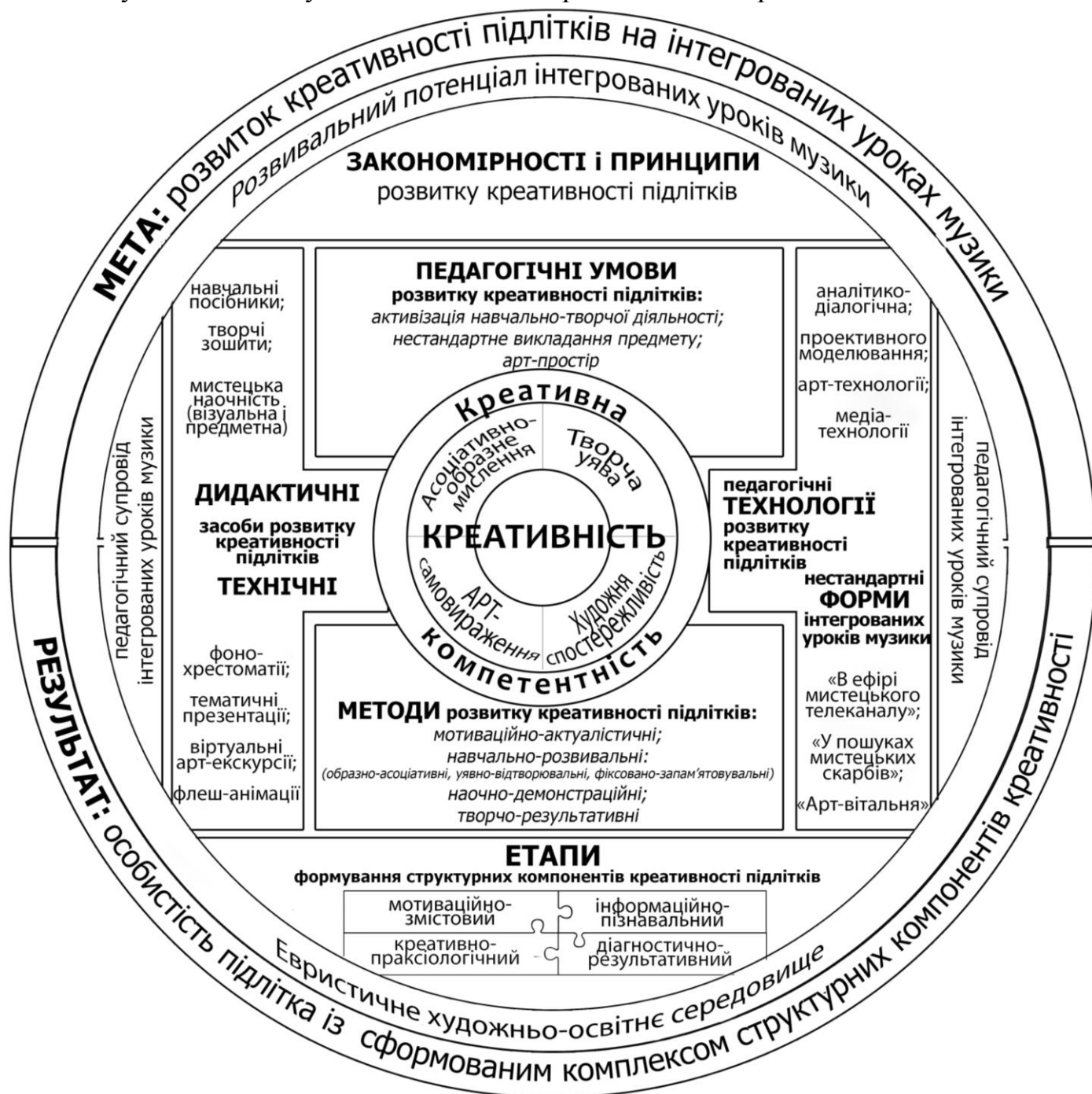

Рис.1. Організаційно-методична модель розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики.

Джерело: авторська розробка

У третьому розділі – “Дослідно-експериментальна робота з упровадження методики розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики” – розглянуто організаційно-процесуальний зміст основних етапів розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики, визначено критерії, вияви, рівні її сформованості; здійснено дослідно-експериментальну перевірку результатів апробації методики розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики; описано зміст педагогічного супроводу її реалізації, способи організації, хід та

результати констатувального, формувального та підсумкового етапів дослідно-експериментальної роботи.

Експериментальною базою дослідження були заклади загальної середньої освіти I-III ступенів, а саме: Мелітопольська спеціалізована школа I-III ступенів №25 ММР ЗО, КЗО “СЗШ №97 ім.П.І.Шкідченка” Дніпровської міської ради (м.Дніпро), Горішньо-Плавська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №3, Чернівецька ЗОШ I-III ступенів №24 ім.О.Кобилянської. Всього в експерименті брали участь 487 учнів-підлітків. Контрольна група (КГ) складала 243 учні, експериментальна (ЕГ) – 244. Дисертантка працювала із підлітками ЕГ на базі СШ №25 м.Мелітополя та КЗО “СЗШ №97 ім.П.І.Шкідченка” м.Дніпро, з учнями інших шкіл (КГ) працювали вчителі музики за методичним забезпеченням та консультаванням, розробленими автором.

Критеріями креативності підлітків стали означені вище її чотири структурні компоненти: асоціативно-образне мислення, творча уява, художня спостережливість та арт-самовираження. Діагностування рівнів їх сформованості проводилося за наступними виявами:

– *асоціативно-образне мислення*: уміння підлітків генерувати ідеї та виявляти гнучкість у пошуку нестандартних рішень, пропонувати оригінальні шляхи вирішення мистецького завдання, мати особистісно-ціннісну продуктивність творчого процесу, вміти шукати асоціативні зв'язки між мистецькими явищами та подіями, оперувати образним матеріалом, формулювати власні судження при обговоренні творів мистецтва та мистецьких явищ;

– *творча уява*: здібність до нових уявлень на основі минулого почуттєвого мистецького досвіду, запам'ятовування музично-образного матеріалу, володіння широким асоціативно-образним лексичним запасом при описі, порівнянні та обговоренні мистецьких явищ та подій, вмінні уявляти “шлях до створення шедевру”;

– *художня спостережливість*: зосередження на творчому процесі, інтелектуалізація погляду, здатність до порівняння творів мистецтва, пошуку зв'язків музики з іншими видами мистецтва, уміння одночасно охоплювати увагою різні види мистецької діяльності та переключатися з одного її виду на інший, виявляти ознаки та об'єкти мистецтва, що мають незначні відмінності, знаходити відмінності в подібному;

– *арт-самовираження*: висока мотивація до занять мистецтвом, виявлення ініціативності, бажання виражати власну індивідуальність засобами мистецтва, уміння за допомогою виразних вербальних та невербальних засобів передавати різні емоційні стани, бути творчо-активними, чутливими до незвичайного, точно та доречно використовувати засоби творення художнього образу, вміти індивідуально обирати засоби художньої виразності, мати загальну творчу спрямованість, володіти досвідом мистецько-творчої діяльності, виражати себе в мистецьких діях (співі, музикуванні, імпровізації, малюванні, ліпленні тощо).

У ході дослідницько-експериментальної роботи на основі вивчення вікових особливостей учнів підліткового віку були визначені високий, середній та низький рівні розвитку креативності підлітків у процесі інтегрованого музичного навчання.

Високий рівень розвитку креативності підлітків притаманний учням, які активно включаються в навчально-творчу діяльність та швидко засвоюють новий мистецький матеріал, уміють аналізувати твори музичного, образотворчого, театрального та інших видів мистецтва, сповнені рішучості та впевненості у своїх творчих можливостях, мають декілька способів розв'язання творчого завдання, що вирізняються новизною, неповторністю, особистою цінністю, володіють яскравим асоціативно-образним мисленням, мають розвинену творчу уяву, зосереджені на процесі сприйняття мистецтва, вміють спостерігати за втіленням художнього образу у творі мистецтва, помічати деталі, шукати відмінності, здатні до самовираження, емоційно поринають у процес творчої діяльності, вміють концентрувати творчі сили в індивідуальній та колективній роботі на уроці, сфокусовані на високий результат.

Середній рівень розвитку креативності характерний для школярів-підлітків, які мають розвинені асоціативно-образне мислення, творчу уяву, художню спостережливість, арт-самовираження, але не використовують їх повною мірою. Заважають таким учням психологічні бар'єри, невпевненість у власних силах, комплекси та лінощі. Такі учні хоч і відчують у собі творчі сили, але ж не прагнуть активно виявляти їх у мистецько-творчій діяльності. Підлітки цього рівня не достатньо активні на уроці, здатні до копіювання або повторення за однокласниками шляхів виконання творчого завдання, їх уявлення не відрізняються новизною, можуть бути неуважними. Характеризує таких підлітків недостатня мотивація до творчої діяльності, але якщо вони зацікавляться творчим процесом, то працюють із натхненням, доводячи справу до кінця.

Низький рівень розвитку креативності властивий для підлітків, які дуже рідко виявляють себе творчо. У таких школярів відсутня мотивація до арт-самовираження та занять мистецтвом. Вони не вміють генерувати ідеї, їх важко активізувати в творчо-пошуковій роботі. Співають і малюють із небажанням, не вміють шукати відмінності й подібності у творах мистецтва, схильні до апатії. Таким підліткам легше працювати за зразком або схемою, виконувати репродуктивно-відтворювальні завдання, але і це вони роблять із небажанням. Такі учні не демонструють зацікавленість у виконанні творчих завдань на самостійний пошук вирішення проблеми, на прояв фантазії, слабо асоціюють мистецькі явища й події, схильні до узгодження своєї діяльності з сусідом по парті, якщо й виконують завдання, то неактивно, щоб уникнути неприємностей або просто отримати оцінку.

Для вивчення рівнів розвитку креативності підлітків було використано ряд діагностичних методик на виявлення рівня сформованості її структурних компонентів: “Коректурна проба, чи вмісте ви зосереджуватися” Г.Мюнстенберга; тест на концентрацію уваги Б.Бурдона; методики Е.Торренса “Вербальне творче мислення”, “Зображувальне творче мислення”; “Просторова уява” М.Амтхауера; “Вербальна уява” Р.Немова; “Мотивація успіху і острах невдачі” (опитувальник Реана); “Геометрія у композиції” Є.Торшилової, Т.Морозової; “Стильове зіставлення” Т.Баришевої, В.Шекалова; методики на виявлення музичних (В.Анісімов, К.Тарасова, Л.Школяр та ін.), артистичних (В.Мейєрхольд та ін.), образотворчих (Р.Немов та ін.) здібностей, адаптованих до специфіки інтегрованих уроків музики.

На основі розроблених критеріїв креативності підлітків упродовж трьох етапів педагогічного експерименту було здійснено їх діагностування. Так, мета констатувального етапу полягала у визначенні стану та рівнів розвитку креативності підлітків на початку експерименту. У результаті високий рівень розвитку креативності був виявлений в 12,1% (29 підлітків) ЕГ. Учні цього рівня мали усвідомлену потребу в спілкуванні з мистецтвом, виявляли творчу активність і зацікавленість предметом, швидко і творчо реагували на запропоновані завдання, що мали в своїй основі інтеграцію музики з іншими видами мистецтва та були спрямовані на формування складників креативності, неординарно підходили до вирішення проблеми та презентації результатів творчого пошуку, виконували творчі завдання на високому естетичному рівні із застосуванням спеціальних знань з предмету, вільно орієнтувались у мистецькій термінології.

У 41,7% (101 учнів) підліткового віку ЕГ виявлено середній рівень розвитку креативності. Ця група учнів виявляла недостатній рівень теоретичних знань та практичних умінь із предмету. Зацікавленість творчим процесом мала фрагментарний характер, такі учні не були готові долати труднощі, що виявлялося у зниженні мотивації до мистецького навчання, не завжди адекватно реагували на запропоновані їм творчі завдання, розв'язували творчо-пошукові завдання на достатньому рівні.

Під час проведення констатувального діагностування 46,2% (112 підлітків) ЕГ продемонстрували низький рівень розвитку креативності. Ці учні майже зовсім не володіли знаннями з предмету, були пасивні у виконанні завдань, мали низьку мотивацію до занять мистецтвом, не бажали брати участь у колективній творчій діяльності, виражали емоційну неврівноваженість. Якщо і виконували завдання, то з небажанням, на низькому естетичному рівні.

На формувальному етапі педагогічного експерименту, мета якого полягала в реалізації та дослідній оцінці ефективності розробленої методики розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики, були запропоновані учням завдання підвищеної складності для оцінювання спроможності виконання підлітками таких завдань та визначення напрямку роботи щодо підвищення рівня розвитку їх креативності.

На підсумковому етапі педагогічного експерименту з метою фіксації результатів упровадження організаційно-методичної моделі розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики вчителями-експериментаторами були проведені контрольні зрізи в ЕГ та КГ. На етапі узагальнення результатів формувального експерименту зафіксовано значно вищий рівень розвитку креативності учасників ЕГ порівняно зі школярами КГ шляхом застосування методів математичного і статистичного опрацювання (статистичний λ -критерій Колмогорова-Смирнова) даних. Значення статистики λ обчислювалося за формулою:

$$\lambda = d_{\max} \cdot \sqrt{\frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2}}$$

Для відповідних вибірових характеристик (середній бал) кожного критерію креативності КГ та ЕГ використовувалася формула: $\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^4 x_i n_i}{n}$.

Згідно з отриманими розрахунками λ -критерію для асоціативно-образного мислення, творчої уяви, художньої спостережливості та арт-самовираження учнів КГ і ЕГ встановлено, що емпіричні значення λ -критеріїв більші, ніж критичні. Це свідчить про те, що КГ і ЕГ не є однорідними і розбіжності між емпіричними розподілами в цих групах є достовірними. Результати дослідження рівнів сформованості структурних компонентів креативності відображені у порівняльній діаграмі (рис. 2).

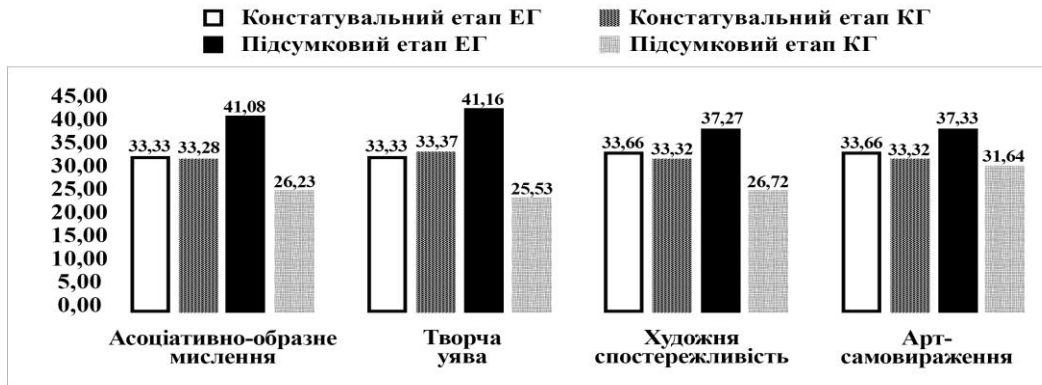

Рис.2. Порівняльна динаміка змін рівнів сформованості структурних компонентів креативності підлітків ЕГ та КГ на констатувальному й підсумковому етапах педагогічного експерименту.

Результати експериментального етапу дослідження, в яких відображено стан розвитку креативності підлітків до і після формувального експерименту, занесені в підсумкову діаграму (рис.3).

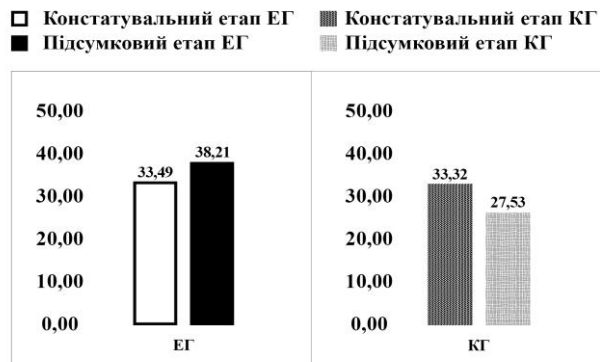

Рис. 3. Динаміка рівнів розвитку креативності підлітків ЕГ та КГ на констатувальному й підсумковому етапах педагогічного експерименту

Динаміка свідчить про збільшення рівнів сформованості структурних компонентів та загального рівня розвитку креативності у підлітків ЕГ після формувального експерименту, тоді як у підлітків КГ зрушень у напрямку збільшення не спостерігається. Таким чином, здійснений педагогічний експеримент довів ефективність методики розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики та дає підстави для рекомендації щодо її широкого впровадження в процес музичного навчання і виховання у заклади загальної середньої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики. За результатами проведеної дослідницько-експериментальної роботи та отриманих даних пропонуємо узагальнювальні висновки:

1. Шляхом аналізу філософської, науково-методичної, педагогічної, мистецтвознавчої літератури було з'ясовано, що проблема творчого розвитку школяра-підлітка засобами мистецтва в гуманітарно-педагогічному знанні досліджена достатньо глибоко. Науковці у психологічній, педагогічній та мистецькій галузях звертають особливу увагу на особистість людини, розвиток якої передбачає вираження її здібностей та уподобань у творчій діяльності, що є передумовою формування креативних якостей, та наголошують на пріоритетному значенні мистецтва в розвитку особистості підлітка. Однак проблема розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики є на сьогодні відкритою для наукових пошуків її розв'язання та має стати цілеспрямованим предметом педагогічної підтримки.

2. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку креативності учнів дозволив виявити її педагогічну сутність у вимірах актуальних підходів – холістсько-емерджентного, особистісно-діяльнісного, практиологічного, компетентнісного, інтегрованого та середовищного.

Креативність підлітків визначено як особистісну здатність, що інтегрує асоціативно-образне мислення, творчу уяву, художню спостережливість, які в комплексі забезпечують продуктивність, новизну, неповторність і оригінальність їх самовираження засобами мистецтва. Холістсько-емерджентна взаємодія структурних компонентів креативності зумовлює появу креативної компетентності.

Педагогічна сутність креативності підлітків полягає в її ціліснооновлюваній якості, що виявляється в умінні школярами цієї вікової категорії використовувати особистісні здатності для розв'язання проблемно-творчих ситуацій; досягати особистісно-ціннісних результатів від власної творчої діяльності; застосовувати на практиці необхідні знання та виражати себе у художній творчості.

Розвиток креативності підлітків визначено як якісні і результативні зміни особистісно-діяльнісних ознак та поведінкових виявів, що зумовлені оптимізацією розвивального потенціалу евристичного художньо-освітнього середовища інтегрованих уроків музики.

3. Концептуальною основою побудови методики розвитку креативності школярів-підлітків на інтегрованих уроках музики є спрямованість загальної музичної освіти на формування структурних компонентів креативності, які виступають у якості критеріїв, а саме: *асоціативно-образне мислення* (сукупність способів і процедур оперування образами предметів, окремі властивості яких усвідомлюються через інформаційні асоціації з уже відомими об'єктами мистецтва), *творча уява* (здатність до створення нових образів і уявлень, що втілюються в оригінальних, особистісно-ціннісних продуктах творчої діяльності), *художня спостережливість* (складник інтелектуально-світоглядного феномену людини, у якому поняття "уважність" до художнього змісту явищ та культурних фактів

набуває інтелектуальної здібності) та *арт-самовираження* (здатність особистості до реалізації індивідуального світосприйняття засобами мистецтва в індивідуально-творчій діяльності, що виявляється у втіленні мистецького задуму практичними діями). Рівні сформованості креативності підлітків схарактеризовано як високий, середній та низький.

4 Для вивчення стану розвитку креативності підлітків та її динаміки упорядковано діагностичний комплекс психолого-педагогічних методик (Е. Торренс, Г. Мюнстенберг, Р. Немов, В. Анісімов та ін.), що мали біфункціональне спрямування – були адаптовані до вікової категорії учнів-підлітків і проведені з урахуванням специфіки інтегрованого уроку музики.

5. Методика розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики зумовлена реалізацією організаційно-методичної моделі, яку склали: упорядковані *закономірності та педагогічні принципи розвитку креативності* (реалізація на уроці творчих можливостей підлітків та їх креативного потенціалу в процесі пізнання мистецтва; застосування в практичній творчій діяльності набутих знань, умінь і навичок, специфічних для інтегрованих уроків музики із свободою вираження власної думки, з пропозиціями нових підходів та ідей до втілення мистецького задуму; творчої діалогічної взаємодії учнів з учителем у процесі мистецького навчання із використанням комплексу розвивальних дидактичних і технічних засобів); *педагогічні умови розвитку креативності підлітків* (активізація навчально-творчої діяльності, нестандартне викладання інтегрованих уроків музики; актуалізація в учнів особистісно-ціннісного ставлення до продуктів власної творчої діяльності; створення арт-простору); *методи і методичні прийоми* розвитку креативності підлітків: мотиваційно-актуалістичні, навчально-розвивальні (фіксовано-запам'ятовувальні, образно-асоціативні, уявно-відтворювальні), наочно-демонстраційні, творчо-результативні; *дидактичні та технічні засоби розвитку креативності підлітків* на інтегрованих уроках музики (творчі зошити, флеш-анімації, тематичні медійні презентації); *педагогічні технології розвитку креативності підлітків* (аналітико-діалогічна, проєктивне моделювання, арт-технології, медіа-технології); *нестандартні форми* інтегрованих уроків музики та *етапи* формування структурних компонентів креативності підлітків (мотиваційно-змістовий, інформаційно-пізнавальний, креативно-праксіологічний, діагностично-результативний).

Динаміка результатів педагогічного експерименту виявила превалювання середніх та високих показників. Кількість учнів з високими показниками рівня розвитку креативності підлітків ЕГ зросла до 29,9% (73 учня), тоді як у КГ цей показник досягнув відповідно 23,3% (57 учнів). У ході формувального етапу експерименту зменшилася кількість учнів ЕГ з низьким рівнем креативності (15,6% – 38 учнів).

Цілеспрямоване і поступове впровадження розробленої та обґрунтованої на засадах актуальних наукових підходів організаційно-методичної моделі розвитку креативності підлітків у процес музичного навчання і виховання у закладах загальної середньої освіти сприяло позитивним якісним змінам у розвитку

креативних особистісно-діяльнісних виявів підлітків засобами мистецтва та підтвердило ефективність створеної методики.

Отже, мета наукового пошуку досягнута, поставлені завдання виконано. До перспективних напрямів подальших досліджень відносимо вивчення теорії та практики формування загальнокультурної компетентності підлітків засобами мистецтва в контексті осучаснення дидактичних параметрів музичного навчання і виховання у закладах загальної середньої освіти відповідно до еволюції музичних інтонаційних практик.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Статті, опубліковані у фахових виданнях України:

1. Чиркова С.В. Специфіка культури музично-педагогічної творчості учителя музичного мистецтва / С.В.Чиркова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць / Ред.кол.: Н.В.Гузій (відп. ред.). – Вип. 16 (26). – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – С. 157–160.
2. Чиркова С.В. Особливості художньо-образного мислення молодших підлітків у процесі навчання музики / С.В.Чиркова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти: збірник наукових праць / Ред.кол.: Н.В.Гузій (відп. ред.). – Вип. 14 (19). Частина 2. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – С. 176-180.
3. Чиркова С.В. Увага як особистісний феномен / С.В.Чиркова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2013. – №. 1. – С. 237–239.
4. Терещенко С.В. Креативність як критерій людиномірності особистісного зростання суб'єктів навчального процесу / С.В.Терещенко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2015. – №. 1. – С. 378–382.
5. Терещенко С.В. Педагогічні умови та етапи формування креативної компетентності підлітків на інтегрованих уроках музики / С.В.Терещенко // Щомісячний науково-педагогічний журнал “Молодь і ринок” / Відповід. ред. Н.М.Примаченко. – Дрогобич: 2017. – №8(151) – С. 179–184.

Статті у наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

6. Терещенко С.В. Змістовно-процесуальні аспекти експериментального вивчення динаміки розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики / С.В.Терещенко // Scientific Journal “Science Rice: Pedagogical Education” – Харків: НВП ПП “Технологічний Центр”, 2017. – №12(20) – С. 8-13.

Статті в іноземних виданнях:

7. Терещенко С.В. Використання інноваційних технологій у формуванні креативної компетентності підлітків / С.В.Терещенко // Сборник научных докладов.

Педагогика. Проблематика, наработки, інновації, практика, теорія. (29.04.2015 - 30.04.2015). – Варшава: Sp.zo.o. “Diamond trading tour”, 2015. – С. 68-71.

8.Терещенко С.В. Організаційно-педагогічний супровід розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики / С.В.Терещенко // Сборник научных докладов. Педагогика. Проблематика, наработки, інновації, практика, теорія. (29.04.2017 – 30.04.2017). – Варшава: Sp.zo.o. “Diamond trading tour”, 2017. – С. 12-16.

9.Терещенко С.В. Організаційно-методичні аспекти розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики (етап формувального експерименту) / С.В.Терещенко, Н.А.Сегеда // journal International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE”, Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference “The Top Actual Researches in Modern Science” (July 31, 2017, Ajman, UAE), P.63–71.

Статті в інших наукових виданнях:

10.Терещенко С.В. Креативна компетентність як передумова формування особистості учнів-підлітків на уроках музичного мистецтва / С.В.Терещенко // Проблемы современного педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология. – Сб.статей: – Ялта: РИО ГПА, 2015. – Вып.47. – Ч.4. – С.156 – 162.

Матеріали науково-практичних конференцій:

11.Чиркова С.В. Культурні смисли становлення поняття “увага особистості” / С.В.Чиркова // Антропологічні виміри науки й освіти: досягнення та перспективи: Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції. – Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2012. – С.93-95.

12.Чиркова С.В. Формування творчої особистості учнів на уроках художньої культури / С.В.Чиркова // Художня культура і освіта: традиції, сучасність, перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Відповід. ред. Н.А.Сегеда. – Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2013. – С.130-131.

13.Терещенко С.В. Креативна компетентність у формуванні особистості учнів-підлітків / С.В.Терещенко // Мистецька освіта: традиції і новації: Матеріали міжнародної наукової конференції (16-17 жовтня 2014р.) / Відповід. ред. Н.А.Сегеда. – Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2014. – С.127-129.

14.Терещенко С.В. Формування креативної компетентності підлітків на уроках художньо-естетичного циклу / С.В.Терещенко // Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів, 16-17 лютого 2015 р. / Відповід. ред. О.Є.Реброва. – Одеса: ПНПУ ім.К.Д.Ушинського, 2015. – С.152-154.

15.Терещенко С.В. Художньо-естетичний потенціал інтегрованих уроків музики у розвитку креативності підлітків / С.В.Терещенко // Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства. Матеріали і тези II Міжнародної конференції молодих учених та студентів, 6-7 жовтня, 2016 р. / Відповід. ред. О.Є.Реброва. – Одеса: ПНПУ ім.К.Д.Ушинського, 2016. – Т. 1.– С.169-173.

Навчальні посібники:

16. Терещенко С.В. Інтегровані уроки музики: творчий зошит-посібник для 5 кл. закладів загальної середньої освіти з інтегрованого курсу “Мистецтво” (змістовна лінія “Музичне мистецтво”) / авт.-упоряд. С.В.Терещенко; за заг. ред. Н.А.Сегеди. – Мелітополь: Люкс, 2017. – 93 с. : іл.
17. Терещенко С.В. Інтегровані уроки музики: творчий зошит-посібник для 6 кл. закладів загальної середньої освіти з інтегрованого курсу “Мистецтво” (змістовна лінія “Музичне мистецтво”) / авт.-упоряд. С.В.Терещенко; за заг. ред. Н.А.Сегеди. – Мелітополь: Люкс, 2017. – 90 с. : іл.
18. Терещенко С.В. Інтегровані уроки музики: творчий зошит-посібник для 7 кл. закладів загальної середньої освіти з інтегрованого курсу “Мистецтво” (змістовна лінія “Музичне мистецтво”) / авт.-упоряд. С.В.Терещенко; за заг. ред. Н.А.Сегеди. – Мелітополь: Люкс, 2017. – 89 с. : іл.
19. Терещенко С.В. Інтегровані уроки музики: творчий зошит-посібник для 8 кл. закладів загальної середньої освіти з інтегрованого курсу “Мистецтво” / авт.-упоряд. С.В.Терещенко; за заг. ред. Н.А.Сегеди. – Мелітополь: Люкс, 2017. – 94 с. : іл.

АНОТАЦІЇ

Терещенко С.В. Розвиток креативності підлітків на інтегрованих уроках музики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ 2018.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики. У дисертації здійснена аналітика наукової літератури з питань дослідження, опрацьовані теоретико-методологічні підвалини феномена креативності, розкрито стан проблеми творчого розвитку особистості школяра-підлітка засобами мистецтва в гуманітарно-педагогічному знанні. Визначено та обґрунтовано сутність і структуру креативності учнів-підлітків у вимірах холістсько-емерджентного, особистісно-діяльнісного, практиологічного, компетентнісного, інтегрованого та середовищного підходів. Вивчено питання інтегрованого навчання з позиції розвивального потенціалу інтегрованих уроків музики через створення евристичного художньо-освітнього середовища. Оновлено зміст методичного забезпечення інтегрованих уроків музики, спрямованих на розвиток креативності школярів-підлітків. Розроблено та теоретично обґрунтовано організаційно-методичну модель розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики. Експериментально перевірено та результативно підтверджено ефективність створеної методики, яку було впроваджено у освітній процес закладів загальної освіти країни.

Ключові слова: креативність підлітка, креативна компетентність, інтегровані уроки музики, організаційно-методична модель, евристичне художньо-освітнє середовище, педагогічні умови, методи і прийоми, дидактичні та технічні засоби, діагностично-розвивальний комплекс методик.

Терещенко С.В. Развитие креативности подростков на интегрированных уроках музыки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2018.

Диссертационное исследование посвящено проблеме развития креативности подростков на интегрированных уроках музыки. В диссертации осуществлена аналитика научной литературы по вопросам исследования, разработаны теоретико-методологические основы феномена креативности, раскрыто состояние проблемы творческого развития личности школьника-подростка средствами искусства в гуманитарно-педагогическом знании. Определены и обоснованы сущность и структура креативности учащихся-подростков в измерениях холистически-эмерджентного, личностно-деятельного, праксиологического, компетентностного, интегрированного и образовательно-пространственного подходов. Изучены вопросы интегрированного обучения с позиции развивающего потенциала интегрированных уроков музыки через создание эвристической художественно-образовательной среды. Обновлено содержание методического обеспечения интегрированных уроков музыки, направленных на развитие креативности школьников-подростков. Разработана и теоретически обоснована организационно-методическая модель развития креативности подростков на интегрированных уроках музыки. Экспериментально проверена и результативно подтверждена эффективность созданной методики, которую было внедрено в учебный процесс общеобразовательных школ страны.

Ключевые слова: креативность подростка, креативная компетентность, интегрированные уроки музыки, организационно-методическая модель, эвристическая художественно-образовательная среда, педагогические условия, методы и приёмы, дидактические и технические средства, диагностически-развивающий комплекс методик.

Tereschenko S.V. Development of teenagers' creativity in integrated music lessons. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of a candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.02 – The theory and methodology of music education. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2018.

The thesis research deals with the issue of development of adolescents' creativity in integrated lessons of music. This thesis provides the analysis of scientific literature on issues of the research, develops the theoretical and methodological basis for the phenomenon research, reveals the state of the issue of creative development of a teenage student's personality by the means of art in a pedagogical-humanistic knowledge. It identifies and substantiates the essence and the structure of teenage student's creativity in dimensions of kholistsko-emergentic, personal-action, praxiological, competence, integrated and environmental approaches. Researches the issues of integrated education, describes the developmental potential of integrated music lessons. The organizational and

methodical pattern of the development of adolescents' creativity in integrated music lessons was created. Organizational and pedagogical maintenance of integrated music lessons was arranged according to the research specifics. The thesis reveals the methodical support of integrated music lessons, aimed to develop teenage students' creativity. The methods of development of teenage students' creativity in integrated music lessons were developed and theoretically grounded. The efficiency of created methods, implemented in educational process of comprehensive schools of the country, was experimentally checked and confirmed by results.

Key words: teenagers' creativity, creative competency, integrated music lessons, organizational methodological model, heuristic art-educational environment, pedagogical conditions, creativity methods, didactic and technical tools, a diagnostic complex of psychological and pedagogical techniques.

Підписано до друку 05.04.2018 р. Формат 60*84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк цифровий. Умовні друковані аркуші 1,4
Наклад 100 примірників. Замовлення №2415.

Надруковано ФО-П Однорог Т.В.
72313, м. Мелітополь, вул. Героїв Сталінграду, 3а
Тел. (067) 61 20 700

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції
від 29.01.2013 р. серія ДК № 4477